

SIMON P. PIROSKA*

**SZÁNDÉKOK, KONCEPCIÓK AZ OKTATÁS MEGREFORMÁLÁSÁRA
AZ OSMÁN BIRODALOMBAN 1839–1918**

*INTENTIONS, CONCEPTIONS FOR INNOVATION OF EDUCATION
IN OSMANLI EMPIRE*

ABSTRACT

In 1839 after Abdülmecit Sultan coming to the throne advertised a reformative adumbration composed a necessity of expansive political and socio changes (Tanzimat Fermani). The "Islahat Fermani" issued at the beginning of 1856 enforced the right assurance of the non islamic peoples lived in the Empire or enlarged their right.

At the second half of the 19th century the statesmen were in Western Europe and the students learning in european schools had have new acquaintances expedited further all comprehensive reforms, included the initiation of european type education. They were full of trust to build up social system will be acceptable for Europe. Than Turkey would have not been at european's mercy nor enemy, foreign in the sight of Western Europe.

What the education had been they wanted to change and how that processes were going on, what results and failures happened during that reforms tries to expose this essay.

Bevezető

1839-ben Abdülmecit szultán trónra lépését követően közzétette a Reşit pasa által kidolgozott reformtervezetet (Tanzimat Fermani), amelyben széleskörű politikai és társadalmi változtatások szükségességét fogalmazta meg. A tervezet közreadásával új korszak kezdődött az oszmán államban.¹ Az 1856 elején kiadott Islahat Fermani pedig elindította a Tanzimat második szakaszát, amely tkp. az I. alkotmányos korszakon is átívelt. Az Islahat Fermani a Birodalomban élő nem mohamedán népek jogbiztonságát erősítette, ill. a jogait bővítette nagymértékben.

Az I. alkotmányos korszak 1876-ban, a liberális Mithat pasa által kidolgozott alkotmány kihirdetésével vette kezdetét. Ezt a rövid, mindössze 2 esztendőig tartó időszakot a három évtizedes önkényuralmi időszak követte (1878–1908), majd azt a II. alkotmányos korszak (1908–1918).

Az önkényuralom ideje békét és látszólagos stabilitást hozott. A Nyugatot megjárt, s a nyugati világot megismerő muszlimok, valamint az oszmán keresztények egyre erőteljesebben követeltek még mélyrehatóbb reformokat. Eszméik forrását leginkább Franciaországban lelték meg, főleg a közös nyelvvel és a közös kultúrával egybeforrasztott nemzetállam lebegett a szemük előtt.

A fennálló rend elleni első valódi lázadók a liberális alkotmányt szorgalmazó ifjúoszmánok voltak, akik valamiféle soknemzetiségű oszmán hazafiságot pártoltak. Majd őket felváltották az egymással is viszálykodó ifjútörökök, akik eljutottak a muzulmán, s végül a török nacionalizmusig. Az ifjútörök mozgalom egyik szárnya a nemzeti kisebbségekkel

* Simon S. Piroška egyetemi docens, Kaposvári Egyetem Művészeti Kar.

való megbékélést, és a birodalom föderatív állammá való átalakítását hirdette, míg a másik erős török nacionalizmust tartott elengedhetetlennek. A viszály során egy harmadik irányzat kerekedett felül, amely a birodalom eltörökösítésében látta a megoldást. Ez azonban súlyos következményekkel járt, hiszen nem csak a keresztényeket taszította, hanem a nem török muzulmánokat is szembeállította politikai vezetéssel.

Reformkor (1839–1876)

A korszakot beárnyékolta az 1853–1856 között zajló krími háború. Az 1839-ben megjelent Tanzimatban az oktatásról valójában nem esett szó. Ám az Európában megforduló államférfiak, az európai iskolákban tanult fiatal nemzedék új ismeretek birtokában átfogó reformokat szorgalmazott, köztük az európai típusú oktatás megteremtését. Néhány magas rangú tisztviselő nevét feltétlen meg kell említeni azok közül, akik szerepet vállaltak a nagy munka elindításában. A már említett Resit pasa külügyminiszter, volt párizsi és londoni nagykövet, Sadik Rifat pasa volt bécsi nagykövet, Ali pasa miniszterelnök, Fuat pasa külügyminiszter, miniszterelnök, Ahmet Cevdet pasa, Ahmet Kemal pasa, Saffet pasa, Ziya pasa, aki Rousseau Emil c. művét lefordította törökre. Aztán Tevfik pasa, Ahmed Vafik pasa, volt párizsi nagykövet, Moliere fordítója, és az egykori bécsi nagykövet, a szabadelvű, felvilágosult, független, Münif efendi, aki a korabeli magyar oktatásügyet tanulmányozásra méltónak találta.

A reformok elindulásához szükséges legégetőbb teendőket a következőkben látták: a népoktatás megteremtése. (Sok helyen leírták, a birodalmon belül nagyon magas volt az analfabéták aránya, a különböző országokban 80–90% körül mozgott.) Ezt a feladatot az állam és a kormányzat halaszthatatlan feladatai közé emelték. Fontosnak tartották az oktatás strukturális megújításában a nyugati minták követését. S végül dolgoztak azon, hogy az európai közvéleményt meggyőzzék, hogy ne tekintsék sem a török vezetést, sem a törököket ellenségnek. Bizakodtak abban, hogy kialakulhat egy Európa számára is elfogadható társadalmi rend, és akkor Törökország nem lesz olyan kiszolgáltatott, s nem lesz olyan ellenséges és idegen a Nyugat szemében.

A 19. századi török oktatásról

Nos, milyen is volt az az oktatás, amely ennyire sürgető reformra szorult? Törökország nagy barátja, a 19. század második felének rendkívül sokoldalú tudóstánára, Erödi Béla (1846–1936) 1870. december 18-án a Vasárnapi Újságban közzétette a török oktatásról szóló igen színes, a tudományos ismeretterjesztés szándékával megfogalmazott terjedelmes írását.

„Ama szívósság, mellyel a törökök állami és magánéletükkel az európai polgárosodással szemben saját intézményeikhez csökönyösen ragaszkodnak, semmi téren nem oly észrevehető s nem oly mereven áll a régi mellett, mint nevelés- és tanügyekben” – kezdte írását Erödi. Majd így folytatta: „Ha más téren érezték és el is fogadták az európaiaknak némi tekintetben jogosult követelményeit; a nevelés-és tanügyben mai napon is azon a fokon állnak, melyen századok előtt állottak. Elszigeteltségük e tekintetben nemhogy legalább saját régi rendszerük tökélyesebbülését vonta volna maga után, de még a régi szervezet is hanyatlásnak indult, s napjainkban a török nemzet általános szempontból tekintve nem nyer olyan kiképzést, mint a minőt egy európai nemzet állása követel.”²

Nos, Erödi ezzel az állításával a török vallási és társadalmi intézmények bénító erejére utalt. Majd így folytatta: *„Találtam köztük olyan felvilágosult férfiakat, akik, ha a mi vi-*

szonyaink és köreinkben nőttek volna föl, világhírűekké lettek volna; de hazájukban a megsemmisült tehetségek óceánjában veszttek el. Fuad, Ali, Safvot, Edhem, Kiamil pasák európai hírű diplomaták, jöllehet saját mostoha viszonyaik közt nőttek fel: csak kivételek s nem az intézmények jósága, hanem azon igazság mellett bizonyítanak, hogy a lángészt a körülmények kedvezőtlenége sem homályosíthatja el.”³

A 19. század közepén a török oktatási rendszerek szinte csak árnyoldalai voltak, sőt a létező rendszer kifejezetten az oktatás- és nevelésügy kárára volt. A bajok egyik nagy forrása a tudományok elszigeteltségében gyökerezett, azaz nagyon kevesen értek hozzá, a másik pedig a tudományok népszerűtlenségében. A népszerűtlenség és az elszigeteltség oka egyrészt az arab írás végtelen nehézségében, másrészt a tökéletlen tanítási rendszerben rejtett. „*Aztán volt még egy másik problémái is, nevezetesen a tudományok összekeveredése* – írta Erődi. Törökországban a tudományok még nem szakosodtak, hanem a bírók, a papok, az ügyvédek stb. ugyanazt az egy iskolát voltak kötelesek végezni, s ez a jelöltek számára több mint 25 esztendőnyi tanulást jelentett. Ugyan tettek kísérletet a szaktudományok szétválasztására, vagy legalább valamiféle határvonalat megvonni a különféle tudományok között, de ez csak annyiban történt meg, hogy a hadtudományt és az orvostudományt kiragadták a nagy közösből, és külön kezelték. A többi tudományterülethez nem nyúltak, de nem is lehetett hozzányúlni, mert annak akadálya volt az állam és az egyház szoros összefonódása.

Ha végigtekintjük a korabeli rendszert az alapoktól, következő a kép: A gyermekek 6 esztendőskorukban léptek az iskolába (1847-ben rendelték el), ahol az olvasáson és az íráson kívül a Koránt is tanították olvasni és pedig énekelve, pontosabban recitálva. Rögtön meg is jegyezném, a gyermekek töredéke lépte át valamely létező iskola kapuját, amit jelez az is, hogy a lakosság elenyésző része tudott írni-olvasni.

Ha a gyermekek elérték tizenkettedik életévüket, életpályájuk elágazott. A tehetséges fiatalok Isztambulba, a galata-szeráji liceumba mehettek. Ez az iskola elsősorban a külügyminisztérium számára képezett hivatalnokokat. Ebben az intézményben jobbára francia származású tanárok oktattak európai tanrend szerint. Akik viszont más pályára akartak lépni, azok a középtanodák valamelyikében folytatták tanulmányaikat. A 19. század második felében is ilyen típusú iskolák még kevés számban működtek Törökországban. A középtanodákban török, arab és perzsa nyelven kívül történelmet, költészetet, számtant, mértant, bölcsészetet (filozófiát) és vallástudományt oktattak. A tanulmányi idő 6 évre terjedt. A katonai, orvosi és tengerészeti iskolákba csak középtanodát végzett fiatalokat vettek fel, s innen kerültek ki a különféle alsóbbrendű hivatalnokok is.

Akik azonban magasabb állami hivatalokra, papi, bírói vagy jogtudósi méltóságra törekedtek, azok a medreszékbe iratkoztak be. Ott valamennyi tanuló államsegélyben részesült.

A medreszében tíz évig tartott az oktatás, s az egyes tanévek főbb tárgyaikról kapták az elnevezésüket. Ennek alapján az első év a nyelvtan, a második a mondattan, a harmadik az a gondolkodástan, a negyedik az erkölcsstan, az ötödik az allegóriái tudomány vagy szónoklat, a hatodik az vallástudomány, a hetedik a bölcsészet, a nyolcadik a jogtudomány, a kilencedik a Korán és a szunna fejtegetése, a tizedik pedig a Próféta szóbeli törvényei nevet viselte. E tíz évfolyam végeztével lehetett aztán bíróként (kadi), előimádkozóként (imám) működni, vagy a pénteki imát vezetni (ez a hatip feladata) a dzsámiban. Őket nevezték ulemáknak (tudósoknak). Minden ulema fehér turbánt hordott. A fehér turbán viselése általában az olvasni és írni tudó egyének kiváltsága volt.

Aki még feljebb akart emelkedni, annak még további hét évig jogtudományi és teológiai tanulmányokkal kellett foglalkoznia, hogy elnyerhesse a tanári (müderri) méltóságot. A tanárokat rendkívüli módon megbecsülték Keleten, mert ott a tanárok egy személyben papok és jogászok is voltak.

A törökök leginkább a történelmet, a költészetet és a filozófiát művelték. Az iskolákban is mindenekelőtt a költészetre és bölcsészetre fordítottak nagy figyelmet.

Az iskolák tanrendjéből a zene, az ének és a rajz teljességgel hiányzott, sőt ez utóbbi a vallási törvények rendelkezése folytán kimondottan tilos volt. (Némely magyarázók azzal indokolják Mohammed festészetre és szobrászatra vonatkozó szigorú tilalmát, hogy korábban meglévő bálvány-imádás újraéledésének akarta elejét venni.)

A lányok az oktatásban kevésbé vettek részt, az európai helyzethez képest a lemaradás égbekiáltó volt. A megszerzett ismereteik is leginkább a családi életre vonatkoztak.

Erödi, aki 1868–69-es években tartózkodott Törökországban, már az elindult reformok következményeit is tapasztalhatta.

A reformok megvalósítása lassan, nehézkesen zajlott. Az oktatás megújításán munkálkodó maréknyi államférfinak, értelmiséginek és tanítónak a kül- és belpolitikai konfliktusok mellett az udvari intrikákkal is meg kellett küzdeniük. Pedig az idő sürgetett, a rendelkezésre álló anyagból, azaz a meglévő oktatási rendszerből, egy új dolgot kellett teremteni. Iskolákra, iskolaépületekre, tanítókra, tanulókra, programokra, módszerekre, felszerelésekre, szemléltetőeszközökre, könyvekre volt szükség.

A reformereknek ugyan nem az alapoktól kellett építkezniük, hiszen egyes oktatási intézményeknek már voltak némi előzményeik. A medreszék mellett voltak középiskolák, katonai iskolák, tengerészeti iskolák, és Erödi törökországi tartózkodása idején a kisebbségek és az „idegenek” is nyitottak iskolákat, ezekben – ahogy különféle forrásokban olvasható – „*nagyon különböző tudományokat, gondolatokat, eszméket és világnézeteket oktatnak*”.⁴ Ezek a társadalomban aztán jól érzékelhető ellentéteket gerjesztettek, hiszen a nacionalizmus eszméje már elérte Törökországot is.

A katolikusok is számos iskolát működtettek. Jezsuiták, kapucinusok, lazaristák missziós iskolákat nyitottak. Ezek a rendek 1839-ben Isztambulban 21 fiú- és 19 leányiskolában tanítottak. A ferencesek pedig a Birodalom országaiban nyitottak iskolákat.

Az amerikai protestánsok az első iskolájukat 1824-ben Bejrutban alapították. Rendkívül sok pénzből gazdálkodtak, iskoláik száma gyorsan sokasodott. Az oszmán állam a protestáns misszionáriusokban „*Azsiához való kulcsot*” látták, akik befolyásuk alá vonták a környezetükben élő lakosságot.⁵

Egy Robert nevű new yorki kereskedő Isztambulban 1863-ban alapította Kollégiumát. Ebben elsősorban bolgárok, örmények tanultak. A lánykollégium 1871-ben nyílt, ezt is a külföldiek látogatták nagy számban.

Próbálkoztak az iskolai programok egységesítésével is. Az értelmiség- és a hivatalnokképzésre erősen koncentráltak. Szakképző (szakmát adó) és a műszaki iskolák is nyíltak, és először alapítottak tanítóképzőt is. És ugyancsak először a lányoknak középfokú iskolát nyitottak és egy női tanítóképzőt. A Tanzimat korában kezdődött el a lányok és az asszonyok oktatása. Azt feltétlen meg kell említeni, főleg zsidó és örmény lányok tanultak.

És volt még egy nagyon sürgető feladat. Nevezetesen az Oszmán Birodalomban élő különböző vallású, nyelvű és kultúrájú emberekből ki kellett nevelni az „ideális Oszmán embertípust”. Azonban a kisebbségek, a Birodalom szélein élők nemzeti követeléseikről, nemzeti vágyaikról nem mondtak le. A kisebbségek és az idegenek sorra alapították saját újabb iskoláikat, hiszen erre az 1856-os törvény lehetőséget adott, s ezzel egy politikailag eléggé veszélyes helyzetet idéztek elő.

És még egy nagy változás kezdődött el. Az iskolai fegyelmezési eszközök sorából törölték a kínzásokat.

1870-es évek közepétől, az egymást követő kormányzati időszakok kialakították reformelképzeléseiket, azonban csak kevés valósult meg, többségük megvalósítása forrás-hiány és más kül- és belpolitikai események miatt halasztódott, ill. elmaradt.

Az I. alkotmányos korszak oktatáspolitikája (1876–1878)

Ennek a rövid időszaknak az éveit beárnyékolta az orosz-török háború (1877/78) súlyos veszteségei, valamint a birodalom tragikus pénzügyi helyzete. Az ifjú oszmánok egyre hangsúlyosabban követelték a változtatásokat, Az 1876 decemberében kiadott Kanun-i Esasî három bekezdésben foglalkozik az oktatással: kettő a magániskolákkal (oktatási ügyekben mindenki szabadon rendelkezik), egy pedig a kötelező elemi oktatás bevezetésével foglalkozik.

A háborús évek tétlenségre ítélték a reformereket. Egy érdekességet azonban meg kell említeni: Münif efendi, aki e korszakban volt oktatási miniszter, a galata.szeráji gimnáziumban a magyar nyelv számára tanszéket állított fel, s azt be is töltötték.⁶ Sajnos azt, hogy ki foglalta el az állást, sajnos, nem sikerült kideríteni.

Az önkényuralom korszaka (1878–1908)

A harminc esztendő alatt az oktatást érintő intézkedések sora született. Többek között számos szakiskola és művészeti iskola megnyitotta kapuját. Süketnéma gyermekek is kaptak iskolát (1889). A kisebbségek (görögök, örmények, zsidók) és az „idegenek”, azaz a külföldieknek (szerbek, bolgárok, oroszok, németek, osztrákok, magyarok, irániak stb.), valamint a különböző felekezetűeknek (katolikusok, protestánsok) magániskolái (egyesületi) zavartalanul működtek. Ezek az intézmények magától értetődően, önfenntartók voltak, ill. a támogatók adományaiból biztosították működésüket. (Isztambulban 1868-ban nyílt meg a német gimnázium.)

A katolikus, a protestáns oktatási intézmények és az amerikai vallási iskola nagyon népszerűek voltak a birodalomban. A francia katolikus misszió által fenntartott iskolában (alapítási éve 1867) például háromszáz gyermek tanult. Az amerikai vallási és a különböző felekezeti iskolákba a nyugati világra nyitott muzulmán családok is beírták a gyerekeiket. Ugyanis azokban a török, a perzsa és az arab nyelvek mellett európai nyelveket (angol, francia, német), a hagyományos tananyag mellett testnevelést, történelmet, természettudományos tantárgyakat is tanítottak. Továbbá néhány más különböző szintű és típusú oktatási intézmény és könyvtár is megnyílt.

A számos megoldásra váró feladat közül az első helyre az általános és nyilvános közoktatás bevezetése került. Napirendre vették a középfokú leányoktatás kiterjesztése is. Ez utóbbi, akárcsak az alapfokú oktatás általánossá tétele, pénzügyi hiány miatt nem valósult meg.

Mennyiségi és minőségi tekintetben valójában nem lehet számottevő pozitív változásról szólni. A működő iskolák, így a kisebbségek és a külföldiek iskolái is, a tanárok, az oktatási-nevelési programok, a tankönyvek és egyáltalán a könyvek, a sajtó szoros állami ellenőrzés alatt álltak. A fennálló hatalom kemény korlátokat állított. Továbbá a szultánátus továbbra is eltökélten munkálkodott az eszményinek vélt embertípus formálásán. Elképzelésük szerint a tökéletes ember az oszmán reformokhoz kötődő, mélyen vallásos, engedelmességű, a szultánhoz hűséges, nagymunkabírási ember. Az oktatási-nevelési célok, programok, a tankönyvek ezeknek a tulajdonságoknak a kialakítását és megszilárdítását szolgálták. A vallás és erkölcsoktatás óráinak száma is, a cél elérését is segítendő, emelkedett.

Lépéseket tettek a tanárképzés megreformálásáért is. A szervezeti változtatásoknál pedig, szigorúsága és a megkövetelt fegyelem miatt, a német (porosz) rendszer átvételét szorgalmazták.

Azonban a kisebbségek, az idegenek, a vallások képviselői, a különböző politikai csoportosulások az oktatás tényleges megreformálását akarták. Oktatási programjaikat saját elképzeléseiknek, világnézetüknek és érdekeiknek megfelelően foglalmazták meg.

A II. alkotmányos korszak oktatáspolitikája (1908–1918)

Az időszak oktatástörténeti eseményeit a következőkben lehetne összefoglalni: A balkáni háborúban elszenvedett veszteségek hatására a gondolkodás és a politikai környezet átalakult, a döntéshozókat a felmerülő súlyos társadalmi gondok sürgős megoldásra készítették. Az oktatás megreformálása körül (is) nagyon sok vita zajlott, nagyon sok nézet ütközött. Viták a következő területeken folytak: a) Politikai irányzatok és oktatás (oszmán, iszlám, török, Nyugat, szocializmus), b) Nemzet és kultúra, c) Elitoktatás-tömegoktatás, d) Angolszász minta (pragmatizmus), e) A tanítók világnézete, f) Leányoktatás, g) Népoktatás, h) Szakoktatás, falusi és környezetoktatás, i) A gyermekek mozgósítása, j) Egészségnevelés.

Szükséges megjegyezni, ebben az időszakban az oktatással kapcsolatos változások legtöbbször nem szervezeten, hanem spontán módon mentek végbe.

Török oktatástörténészek a korszak újításaként és fejlődésként értékelik az óvodák elterjedését. A máig is létező óvoda, az „ana okulu”, a tényleges iskolai tanulmányokat közvetlenül megelőző évet jelentik, tulajdonképpen nulladik évfolyama az általános iskolának.

Az események pontosabb ismertetéséhez hozzátartozik, hogy már a 19. század utolsó harmadában léteztek ilyen intézmények, ezeket a birodalomban élő egyes kisebbségek és külföldiek hozták létre. Néhány tartományban már az önkényuralmi időszakban is nyíltak magánóvodák, majd 1908 után Isztambulban is megalapították az első ilyen magánintézményt. A balkáni háborúkat követően pedig szélesebb körben elterjedtek, sőt magánosok mellett az állam is tartott fenn óvodákat.

Az óvodákban fiatal nők, főleg zsidók és örmények, oktatták, nevelték az odajáró kisgyermekeket. Sőt a török óvodákban is örmény és zsidó tanítónők dolgoztak, azokban minden feladatot rájuk bízta. A kicsiknek megtanítandó énekeket és verseket is ezek a fiatal nők költötték.

Szükségszerűen megkezdődött az óvónőképzés. Az óvónőket elsősorban izraelita egyesületek révén képezték, illetve Isztambulban a kimondottan e célból induló osztályokban tanították a feladatok ellátására a leányokat. Az óvónőképzőkben is főként zsidó és örmény tanárnők oktatták az Európában már korábban elterjedt nevelési elméleteket, módszereket (Pestalozzi, Fröbel, Montessori stb.).

A Török Birodalomban Fröbel módszerét előbb az örmények, majd a bolgárok alkalmazták. 1909-ben Kazim Nami az Osztrák–Magyar Monarchia területére utazott (közelebbi helyszín nincs megjelölve), hogy ismerkedjen a gyermekkertek működésével. S miután visszatért, egy iskolához kapcsolva meg is nyitották az első gyermekkertet. Továbbá Kazim Nami könyvet is adott Fröbel követőinek a kezébe: *Gyermekkert kalauz* címmel francia nyelvről fordította.⁷

Az állami óvodák programja 1914-ben született meg. (1913-ban jelent meg az alsófokú oktatásról a törvény.) A foglalkozásokon a következő tárgyak szerepeltek: beszélgetés az erkölcsről, életvitel és mozgás, egészségügyi ismeretek, kertgondozás, rajz, anyanyelv, zene és gimnasztika. Ez a program már Maria Montessori nevelési módszerei alapján készült. (Megjegyzem, Montessori pedagógiai-pszichológiai nevelési módszereit 1910 után kezdték megismerni Olaszország határain kívül.)

Ahogy fentebb írtam, 1913-ban megjelent az alapfokú oktatásról szóló törvény. Az újítás és a fejlesztés szándéka e jogalkotásban is megmutatkozott. Az oktatási törvény az alábbi tantárgyak oktatását rendelte el: olvasás, írás (arab írás), oszmán török nyelv (tehát e téren változás még nem történt). Továbbá szerepelt még az előírt tantárgyak között a szám-tan, a geometria, a földrajz (különös tekintettel az Oszmán Birodalom földrajzára), a történelem (főleg az Oszmán Birodalom története), az állampolgári ismeretek, az egészség-tan, a

honismeret, az erkölcsstan, valamint gazdasági ismeretek, kézművesség, rajz, testnevelés, színjátás, a fiúknak katonai ismeretek, a lányoknak háztartási ismeretek. A színjátékoknak az erkölcsi nevelésben és a szocializációs folyamatokban szántak szerepet.

Ezekben az években a közép- és a felsőfokú oktatás területén nagy előrelépés figyelhető meg. Sorra nyíltak a fiú- és lánygimnáziumok, a különböző szakiskolák, ahol rendőröket, hivatalnokokat, kereskedőket képeztek. Ebben az időszakban új főiskolákat alapítottak (különböző szintű iskoláknak tanárképzőket, valamint erdészeti, fogorvosi, geodéziai iskolákat), valamint Isztambulban fejlesztették (1908) a szerény múltra visszatekintő egyetemet.

A korabeli egyetemeken általában a vallástudományt, az irodalomtudományt, a matematikát, a geológiát, a nyelvészetet művelték. 1908 után a már művelt tudományterületek közé beemelték a jogtudományt, valamint az oktatói állományt is jelentősen bővítették. A török professzorok mellett német és magyar tudósok is oktattak az isztambuli egyetemen, ahol az I. világháború éveiben néprajzi és magyar nyelvi kurzusokat is tartottak.⁸

JEGYZETEK

1. Flesch István (2007): A Török Köztársaság története. Corvina Kiadó. Budapest.
2. Erődi Béla (1870): Nevelés- és tanügy a törököknél. Vasárnapi Újság, 17. évf. 51. sz. Pest, 1870, december 18. 654–655. old.
3. Erődi Uo.
4. Akyüz (2011): 158. old.
5. Akyüz (2011): 175. old.
6. Erődi Béla (1878): Két török államférfi. Vasárnapi Újság. 25. évf. 6. szám. 1878. február 10. 83–86. old.
7. Akyüz (2011): 268. old.
8. Çolak (2004): 238. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Akyüz, Yahya (2011): Türk eğitim Tarihi. M. Ö. 1000 – M. S. 2011. Pegem Akademi. Ankara.
- Çolak, Melek (2004): Cumhuriyetin kuruluş yıllarında türk eğitim yaşamında Macar eğitimcilerin yeri. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. Cilt: XX, Mart 2004, Sayı: 58'den ayrı basım. „K.G Saur Verlag München – Turkish Biographical Archive (TBA). „ABC – Clio Library”
- Erődi Béla (1870): Nevelés- és tanügy a törököknél. Vasárnapi Újság, 17. évf. 51. sz. 1870, december 18. 654–655. old.
- Erődi Béla (1878): Két török államférfi. Vasárnapi Újság, 25. évf. 6. szám. 1878. február. 10. 83–86. old.
- Flesch István (2007): A Török Köztársaság története. Corvina Kiadó. Budapest.
- Rásonyi László (1948): Törökország: Az alsó fokú oktatás mai állapota. Köznevelés. 5. évf. 1948. 4. sz. 61–63. old.
- Rossi, Ettore (1953): Venticinque anni di rivoluzione dell'alfabeto e venti di riforma linguistica in Turchia. Oriente Moderno. 23. évf. 1953. január. 1. sz. 378–384. old.